

Sannheten om Norges krig?

100300

Av Arne Kjellstrup, Bærum

Det er forunderlig. Snart er det 40 år siden den 2. verdenskrig sluttet. Man er blitt pensjonist og tror man er ferdig med dette viktige avsnittet i sitt eget liv og i Norges-historien. Men minnene kommer stadig tilbake, og interessen hos menigmann ser ut til å være like stor.

Så slår Aschehoug til med et verk som presenteres som «den første fullstendige beretningen om Norge og nordmenn under den tyske okkupasjonen fra 1940 til 1945», som «favner alle sidene ved krigen», som er skrevet av «våre fremste historikere» og der det er «lagt stor vekt på at presentasjonen skal være faglig-historisk korrekt». Endelig skal man altså få en nøktern vurdering av det som hendte under krigen. Første bind blir lest med interesse. Hva er så reaksjonen hos en vanlig krigsdeltager — en av de mange hundre som tok seg frem til Brandbu, til tross for regjeringens uklare mobiliseringsordre, som i all hast ble sendt til Stryken eller Sollihøgda i sammenraskede grupper for å ta støyten og sinke tyskerne i de første, kritiske døgnene etter invasjonen? Reaksjonen kan sammenfattes i ett ord: *Skuffelse*.

I den «første fullstendige beretningen» utgjør avsnittene om selve kamphandlingene bare en liten brøkdel av første binds 283 sider. Og det lille som står er tynt pakket. Hvorfor inneholder verket som «favner alle sidene ved krigen» ingen fag-militær fremstilling av den eneste regulære krigen som virkelig ble utkjempet på norsk jord, nemlig felttoget i 1940?

Forfatteren av første bind, historikeren Christian Grimnes, synes å ha som hensikt å redusere Forsvarets innsats. Det er interessant å se hvordan han trekker frem Spiller-aksjonen, det tyske forsøket på å ta kongen og regjeringen til fange. Etter å ha blitt stoppet på Midtaksjøen måtte tyskerne trekke seg tilbake til Østlandet. På vei sydover bleifet de seg igjennom og tok til fange et stort antall norske soldater. Jeg tror ikke Grimnes har prøvd å tenke igjennom situasjonen han beskriver.

Dette skjedde jo mens Koht og regjeringen rottet med mobiliseringen, pratet og håpet på forhandlinger og kastet bort minutter, timer og døgn, slik at tyskerne fikk tid til å konsolidere seg og forberede videre fremstøt. Tenk Dem, Grimnes, at De er en nymobilisert, utrenet norsk offiser. At De som en direkte følge av regjeringens sommel er fullstendig uten informasjon om situasjonen. Er det krig eller er det forhandlinger? De vet ingenting! De har ansvaret for en gruppe «soldater» som nettopp har trukket i uniform, men som fremdeles er sivilister og slett ikke noen disiplinert avdeling klar til kamp med ladde våpen. De beordres til å bringe gruppen til et samlingssted. På veien blir dere plutselig stanset av møtende biler. Topptrente tyske fallskjerm-jegere stikker ut, og på noen sekunder er maskingevarene i stilling og dekker

Tyskerne fikk tid til å konsolidere seg og forberede videre fremstøt, mens regjeringen i 1940 nølte med de militære disposisjoner, skriver artikkelforfatteren.

dere. En offiser sikter på Dem med maskinpistolen, et for oss ukjent våpen den gang. Javel, Grimnes: Hva gjør De nå?

Hvorfor inneholder ikke verket «Norge i krig» en systematisk analyse av hvilke konsekvenser regjeringens nøling 9. og 10. april fikk for de militære disposisjoner i disse to døgnene, og dermed for hele felttoget? Ser ikke historikerne hvordan verdifulle timer gikk tapt? Det sies at hvert folk får den regjering det fortjener. Vi hadde regjeringen Nygaardsvold, som kanskje utgjorde et tverrsnitt av det norske folk. Men man må ha lov til å stille større krav til toppolitikere enn til vanlige borgere, spesielt når man som Grimnes vil utpeke dem til helter i krig. Før krigen var ingen så forbitret på nazistene som Arbeiderpartiet. Men partiet tok ikke konsekvensene av sitt syn. Det slet med sitt forsvarskompleks, som det gjør det den dag i dag.

Enkelte tiltak ble iverksatt for å styrke Forsvaret. Men det ble for lite og kom for sent. Landet lå åpent, til tross for økende forsvarsvilje og frivillig militær opplæring. Regjeringen forsto ikke varslene foran overfallet og traff ikke, ikke engang de tiltak vi hadde evne til.

Grimnes beskriver (s. 249) regjeringens tilstand etter overfallet. Det ser ut til at den var i sjokk og at det rådet full forvirring, som nevnt med alvorlige følger for de første kamphandlingene rundt Oslo og andre tyske støttepunkter. Videre skriver Grimnes om regjeringens «nei» 9.

og 10. april og 6. juni. Men var disse beslutningene resultatet av kalde og rolige overveielser? Tenkte regjeringen Leha på våre svake og mangelfulle militære oppsetninger og på de usedige tap som ville bli resultatet av manglende evlser? Eller er det mer sannsynlig at den fattet sine beslutninger i tross og sjokk og sinne over Quislings svik? Jeg tror vi bør konkludere med at regjeringen manglet handlekraft og at den ikke var situasjonen voksen. Men med god hjelp av kongen og Hambro kom den frem til de riktige vedtak.

Dette er et viktig punkt fordi Grimnes skriver (s. 248): «Men alt ialt var det regjeringen, ikke kongen, som valgte den linjen som de fleste nordmenn kom til å identifisere seg med i løpet av krigen, og som også ble Hjemmefrontens plattform.»

Regjeringen var nok (takket være Hambro) vår legale plattform. Men hvis Grimnes mener at den også var vår moralske plattform, at den var et eksempel for oss alle og tente og nærer motstandsviljen i nordmennene, så tar han grundig feil.

Da overfallet kom, strømmet tusenvis av nordmenn til de improviserte mobiliseringsstedene, uten å vente på at regjeringen skulle somle seg ferdig. Talløse sivile støttet soldatene som sloss. Da felttoget var tapt, dro mange på eget initiativ ut av landet i håp om å få slåss videre.

Men de fleste dro hjem, og nå samlet de seg etterhvert i grupper for å diskutere mulighetene for videre motstand. Selvsagt var det uorganisert, men allerede før midtsommer var mange soldater ute og lette etter våpen der de hadde slåss noen uker tidligere. Det er ingen tvil om at den moralske plattformen for den motstand som etterhvert samlet stadig brodere lag av folket, ble tennet på samholdet under felttoget, og har sin begrunnelse i den spontane oppslutningen om mobiliseringen — mens regjeringen vaktet. Like sikkert er det at det var en mann som raget høyere enn alle andre i folket bevissthet, og som hele tiden holdt kurs. Det var den mann hvis symbolikk kunne se på de utenkeligste steder under hele krigen, nemlig kong Haakon VII.

Det viktigste ved dette er: Har vi lært noe?

Stoler vi fremdeles på avtaler og traktater? Ser vi varslene neste gang? Er våre politikere trent til og forberedt på å klare en ny, lignende krisesituasjon? Kan Arbeiderpartiet, med dets uklare syn på Forsvaret og NATO, takle et nytt 9. april?